

С.Ю. НОВОСЬОЛОВА, Н.В. ЛЯБАХ, Н.П. ВОВК, О.М. КОНОНЕНКО

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В ОСВІТІ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ З КЛІЄНТАМИ ІЗ МОВНО-МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Статтю присвячено розгляду інноваційних підходів в освіті та реабілітації з клієнтами із мовно-мовленнєвими порушеннями. Серед пропозицій щодо покращення та вдосконалення освітнього процесу для осіб з обмеженими можливостями в освітніх закладах є запровадження реабілітаційних заходів. Діяльність спрямована на надання психологічної допомоги дітям з порушенням мовного розвитку, зокрема із заїканням та дизартрією, та забезпечення їм повноцінного освітнього процесу. Визначено основні аспекти роботи психолога та корекційного педагога під час взаємодії з дітьми з порушенням психофізичного розвитку (ППР). Доведено, що створення відповідних реабілітаційних комплексів у кожному закладі освіти надає можливості забезпечити новий рівень якості в інноваційній освіті та елементах соціалізації і веде до модернізації суспільства та держави.

Ключові слова: реабілітація, дитина, професійна компетентність, соціалізація, корекційний педагог, мовленнєвий розвиток, соціальний потенціал.

S.YU. NOVOSOLOVA, N.V. LYABAKH, N.P. VOVK, O.M. KONONENKO

INNOVATIVE APPROACHES IN EDUCATION AND REHABILITATION WITH CLIENTS WITH LANGUAGE AND SPEECH DISORDERS

The article is devoted to consideration of innovative approaches in education and rehabilitation with clients with speech and language disorders. Among the proposals for improvement and improvement of the educational process for persons with disabilities in educational institutions is the introduction of rehabilitation measures. The activity is aimed at providing psychological assistance to children with impaired language development, in particular with stuttering and dysarthria, and providing them with a full-fledged educational process. The main aspects of the psychologist's and correctional teacher's work during interaction with children with psychophysical developmental disorders (PSD) have been determined. It is proven that the creation of appropriate rehabilitation complexes in each educational institution provides opportunities to ensure a new level of quality in innovative education and elements of socialization and leads to the modernization of society and the state.

Key words: rehabilitation, child, professional competence, socialization, correctional teacher, speech development, social potential.

Постановка проблеми. Неможливо переоцінити роль освіти в розвитку суспільства та забезпеченні процвітання країни, адже від рівня освіти суспільства та співвідношення наукової потужності нації залежить здатність держави конкурувати на світовому ринку. Сьогодні проблема забезпечення якісної освіти та її доступності для всіх верств населення є найбільш актуальною. Люди з обмеженими можливостями займають особливе місце в суспільному середовищі. На жаль, більшість українських закладів освіти не мають спеціально обладнаних спортивних, реабілітаційних та лікувальних комплексів для занять осіб з особливими потребами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Законодавство України про освіту та реабілітацію ґрунтується на Конституції України, державних законах, нормативних актах відповідних відомств, міжнародно-правових стандартах [1-7]. Питання психологічної, фізичної реабілітації знаходяться у фокусі уваги вітчизняних вчених: І. Крамаренко [10], О. Повх [10], Ю. Бугровська [10], А. Кравченко [11] та інші науковці у своїх дослідженнях піднімають питання створення нових освітніх і корекційно розвивальних методик організації оптимального навчально-виховного процесу та соціалізації дітей із ППР.

Актуальність даної проблеми зумовлена тим, що будь-які перетворювання, що відбуваються у сучасному світі, знаходяться у прямій залежності від рівня професійної компетентності психологів, відповідностей вимогам професійного стандарту сучасного психолога, де психолог перетворюється на людину-навігатора, консультанта з навчання інноваційних, оздоровчих психотехнологій для людини. Кожна людина унікальна своєю неповторністю, освітою та особистим досвідом, творчими можливостями і природою власних здібностей, мотиваційними настановами.

Метою статті є організація психологічної допомоги, підвищення рівня соціально-реабілітаційного та оздоровчого супроводу вирішення проблем, які можуть стати перешкодами в подальшому дорослому житті, боротьба з комплексами і страхами, фобіями, пошук нових методів для осіб з особливими потребами під час здобуття вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Мовлення – важлива психічна функція, яка притаманна тільки людині. Завдяки мовному спілкуванню людина пізнає навколишній світ, соціалізується, вступає у суспільно-виробничу і культурну діяльність людства. Мовлення є основою комунікативної функції, яка здійснюється за допомогою мови [8].

Мовлення – необхідна основа людського мислення, процесу відображення дійсності в поняттях, судженнях, умовиводах. Думка не може виникнути та існувати поза мисленням. Людина мислить за допомогою слів, які вимовляються вголос або подумки. Мислення здійснюється у формі мовлення. Людина передбачає і планує свою мовленнєву діяльність, використовуючи знаки мови. Мовлення формується у процесі загального психофізичного розвитку дитини. До умов формування нормального мовлення належать: нормальна ЦНС, наявність нормального слуху та зору і достатній рівень активного мовленнєвого спілкування дорослих з дитиною.

Базовий компонент дошкільної освіти націлює педагогів на концептуальний підхід до особистості як до частини природи, культури, елемента соціуму та носія духовного життя.

В основу концептуального підходу покладено якість особистісного зростання дошкільняти, ступінь реалізації ним свого природного потенціалу, зокрема соціального.

Соціальний (комунікативний) потенціал визначається спілкуванням дітей з навколишнім світом, відкритістю до контактів, відповідністю поведінки, відчуттям дистанції, здатністю до єднання з групою однолітків та збереження своєї індивідуальності, готовністю до спільної діяльності та особистісної взаємодії [14].

Група дитячого садка – початкове соціальне утворення дошкільників, яке дозволяє вперше увійти у складну систему соціальних взаємодій. В основі будь-якого виду соціальної взаємодії лежить процес спілкування. Прагнучи задовольнити потребу у спілкуванні, дитина звертається до мовлення як до основного способу здійснення спілкування. Дітям, які добре володіють мовленням, легко порозумітися з однолітками, легко висловити свої бажання. Дітям з мовленнєвими порушеннями важко встановити контакт з однолітками та дорослими через несформованість мовленнєвих навичок та вмінь.

Мовленнєві недоліки, зазвичай, спричиняють виникнення важливих проблем – соціальних, педагогічних та психологічних. Разом вони зумовлюють складні життєві ситуації, які стають на заваді нормальному розвитку дитини, відповідно – формуванню її статусу як повноцінного члена суспільства. Мовленнєві порушення є причиною формування у дитини негативного емоційного стану, створюють труднощі у грі, навчанні, сприяють виникненню замкнутості, утруднюють пізнавальну і соціальну діяльність дітей. Тому, працюючи з дітьми, які мають загальне недорозвинення мовлення, необхідно поставити перед собою мету: виховання мовної особистості, яка адекватно вільно й творчо застосовує мовлення в різних ситуаціях з метою реалізації власне мовленнєвих завдань. Також велика увага приділяється соціальній реабілітації дітей з мовленнєвими порушеннями.

Соціальна реабілітація передбачає включення мовлення у процес будь-якої діяльності, гри, спілкування.

Розвиток психічних функцій у тісному взаємозв'язку з розвитком мовлення дає змогу реалізувати когнітивний напрямок мовленнєвого виховання та корекції мовленнєвих вад. Відбувається взаємозв'язок: від мовлення до інтелекту, від інтелекту – до мовлення. Таким чином, корекційні зусилля спрямовані не тільки на виправлення дефектів мовлення, а й на розвиток психічних функцій та пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери особистості дитини в цілому [13].

На сьогоднішній день логопедія як наука набуває значного розвитку та розширення міждисциплінарних зв'язків. Тому поряд із традиційними логокорекційними методиками активно застосовуються інноваційні методи психокорекційного впливу, які значно доповнюють логопедичний процес і дають можливість логопеду досягнути кращого результату та ефективності в роботі з дітьми логопедичної групи. Рівень пізнавальної та мовленнєвої активності дітей логопедичної групи є важливим показником, що характеризує як індивідуальні особливості розвитку дітей з мовною патологією, так і ефективність навчально-виховної та корекційної роботи.

Освітню і корекційну роботу здійснюють з опорою на лексичні теми, добирають словник за темою, також добирають різноманітний мовний матеріал, складають сценарій проведення екскурсії, подорожі, пригоди, добирають дидактичний матеріал, який би сприяв розвитку уваги, пам'яті, мислення, уяви, добирають вправи на розвиток дрібної моторики пальців рук, добирають наочність. Крім того, на заняттях проводиться робота з розвитку творчої активності, емоційного переживання. Чудовим прийомом для цього є придумування казок і розповідей. Якщо діти втомилися, і засвоєння знань іде повільно, використовують розвантажувальні вправи, завдання, матеріалом яких слугують приказки, прислів'я, фразеологічні звороти, також проводять хвилинки психологічного розвантаження або емоційної підзарядки тобто частіше звертаються до жарту, загадок скоромовок, які легко запам'ятовуються, можуть викликати усмішку. Такий нескладний прийом знімає напруження під час занять. У процесі такого спілкування збагачується та закріплюється мовленнєвий досвід, тренується словесна пам'ять.

Навчання мовленню має ґрунтуватися на пізнавальних умінях знаннях світу предметів і людей, достатньому рівні образного мислення, пам'яті уваги, сприймання. Особлива увага приділяється співпраці з батьками, їх навчають логопедичним методам і прийомам, завдяки чому корекційна робота триває вдома, за рекомендаціями логопеда.

Важливу роль у відновленні здоров'я має фізична реабілітація в комплексі з логопедичними методами реабілітації. Фізична реабілітація (ФР) має свої засоби реалізації та форми використання [9].

Основне дієве начало у ФР – це фізичні вправи, які спеціально застосовуються до клієнтів із мовно-мовленнєвими порушеннями з метою їх одужання й оздоровлення, мобілізують волю та сили осіб на боротьбу з недугою, відволікають від нав'язливих гнітючих думок, вселяють віру в одужання. Сьогодні фізичні вправи та масаж необхідно розглядати як альтернативу медикаментозному лікуванню багатьох захворювань [12]. Про це засвідчують дослідження, що фізичні вправи та масаж сприяють швидкій ліквідації анатомо-фізіологічних порушень в окремих органах, нейтралізують патологічні зміни й компенсують втрачені функції, поліпшують якість рухів, виробляють й закріплюють навички, які вирішують завдання заміщення.

Під впливом дозованих фізичних навантажень нервові процеси врівноважуються, їх сила та рухливість збільшуються, координуюча здатність ЦНС до регуляції всіх функцій організму підвищується [11]. Правильно підібрані та дозовані фізичні вправи набувають особливого значення у процесі оздоровлення дітей. Застосування фізичних вправ дітьми є найбільш ефективним, тому що рух – це біологічна потреба значно еластичного дитячого організму. Тому діти швидше, ніж дорослі, можуть одужати. Завдяки регулярним і систематичним заняттям фізичними вправами налагоджується робота серцево-судинної системи: покращуються кровообіг у серцевому м'язі, його живлення, підвищується працездатність серця; покращується склад крові – збільшується кількість еритроцитів, гемоглобіну, що приводить до посилення окислювальної здатності крові; фізичні вправи зміцнюють дихальну мускулатуру, розвивають правильне дихання. Також розвиваються м'язи тіла, зміцнюється кістково-зв'язковий апарат, покращується постава. Виконуючи фізичні вправи, слід уникати надмірних фізичних й емоційних навантажень. Переважно призначаються фізичні вправи загальнорозвиваючого характеру з поступовим збільшенням навантаження, що виконуються на фоні суворої регламентації режиму, чергування сну та неспання. Дослідження вчених показали, що під впливом фізичних вправ в організмі людини виробляються особливі гормони – ендорфіни. Саме вони впливають на формування гарного настрою, позитивних емоцій, викликають відчуття впевненості в собі, бажання працювати, підвищують стійкість до стресових ситуацій.

Висновки. На підставі викладеного вище, ми можемо зробити такі висновки: клієнти з мовно-мовленнєвими порушеннями потребують соціально-реабілітаційної та оздоровчої допомоги; створення відповідних реабілітаційних комплексів у кожному закладі освіти надає можливості забезпечити новий рівень якості в інноваційній освіті та елементах соціалізації і веде до модернізації суспільства та держави. Це сприяє розвитку особистості дитини, впевненої в собі, незалежної, комунікабельної, а ефективність навчально-виховної та корекційної роботи веде до соціалізації дитини з мовно-мовленнєвими порушеннями.

Список літератури

1. Закон України «Про вищу освіту». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Європейська конвенція з прав людини. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Конвенція про права дитини. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021
5. Конвенція про права осіб з інвалідністю. Конвенцію ратифіковано Законом № 1767–VI від 16.12.2009. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
6. Про затвердження Коццепції розвитку інклюзивного навчання. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/MUS13929>
7. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я : Закон України із змінами, внесеними згідно із Законом № 1962-IX від 15.12.2021. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text>
8. Льєнко Т.А., Стах О.Г. (2018). Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку розвитку мовлення»: для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату. Уклад. : Л.І. Трофименко. К. 189 с.
9. Кравченко А. (2000). Шляхи комплексного використання фізичної реабілітації при заїканні. Науковий вісник ВДПУ імені Лесі Українки. Волинь. Вип. 4. С. 99–103.
10. Крамаренко І.С., Повх О.М., Бутровська Ю.В. (2015). Інноваційні підходи вдосконалення освітньо-реабілітаційного процесу навчальних закладів в умовах соціалізації економіки регіону. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб. наук. праць. № 12. С. 207-219.
11. Логопедично-реабілітаційний супровід дітей із порушеннями психофізичного розвитку : монографія. (2021). А.І. Кравченко, Л.В. Мороз, Л.Л. Стахова, та ін. ; за ред. А.І. Кравченка. Суми : ФОП Цьома С.П. 288 с.
12. Масаж як один із методів корекції логопедії. (2010). Н.П. Бузинок, А.І. Міщенко, Я.В. Миниход, О.М. Чавдар. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації : матеріали I обл. наук.-практ. конф. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка. С.102-107.
13. Федурова О.М. (2010). Доступність університетської освіти для осіб з обмеженими можливостями в сучасній Україні. Соціологія майбутнього : науковий журнал з проблем соціології молоді та студентства. №1. С.84-96
14. Чайковський М.Є. (2015). Соціально-педагогічна робота з молоддю з особливими потребами в інклюзивному освітньому просторі : монографія. К. : Університет «Україна». 436 с.

References (transliterated)

1. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 5 veresnia 2017 roku. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Ievropeiska konventsia z prav liudyny. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Konventsia pro prava dytyny. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021
5. Konventsia pro prava osib z invalidnistiu. Konventsiiu ratyfikovano Zakonom № 1767–VI vid 16.12.2009. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71

6. Pro zatverdzhennia Kontseptsii rozvytku inkluzyvnoho navchannia. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/MUS13929>

7. Pro rehabilitatsiu u sferi okhorony zdorovia : Zakon Ukrainy iz zminy, vnesenyi zghidno iz Zakonom № 1962-IX vid 15.12.2021. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text>

8. Ilienka T.A., Stakh O.H. (2018). Prohrama z korektsiino-rozvytkovoi roboty «Korektsiia rozvytku rozvytok movlennia»: dlia 1-4 klasiv spetsialnykh zakladiv zahalnoi serednoi osvity dlia ditei z porushenniamy oporno-rukhovalnogo aparatu. Uklad. : L.I. Trofymenko. K. 189 s.

9. Kravchenko A. (2000). Shliakhy kompleksnoho vykorystannia fizychnoi rehabilitatsii pry zaikanni. Naukovyi visnyk VDPU imeni Lesi Ukrainky. Vyp. 4. S. 99–103.

10. Kramarenko I.S., Povkh O.M., Buhrovska Yu.V. (2015). Innovatsiini pidkhody vdoskonalennia osvitno-rehabilitatsiinoho protsesu navchalnykh zakladiv v umovakh sotsializatsii ekonomiky rehionu. Aktualni problemy

navchannia ta vykhovannia liudei z osoblyvymy potrebamy: zb. nauk. prats. № 12. S. 207-219.

11. Lohopedychno-rehabilitatsiinyi suprovit ditei iz porushenniamy psykhofizychnoho rozvytku : monohrafiia. (2021). A.I. Kravchenko, L.V. Moroz, L.L. Stakhova, ta in. ; za red. A.I. Kravchenka. Sumy : FOP Tsoma S.P. 288 s.

12. Masazh yak odyin iz metodiv korektsii lohopedii. (2010). N.P. Buzynok, A.I. Mishchenko, Ya.V. Mymykhod, O.M. Chavdar. Suchasni problemy lohopedii ta rehabilitatsii : materialy I obl. nauk.-prakt. konf. Sumy: Vyd-vo SumDPU im. A.S. Makarenka. S.102-107.

13. Fedurova O.M. (2010). Dostupnist universytetskoï osvity dlia osib z obmezhenymy mozhlyvostiamy v suchasniï Ukraini. Sotsiologhiia maibutnoho : naukovyi zhurnal z problem sotsiologhii molodi ta studentstva. №1. S.84-96

14. Chaikovskiy M.Ie. (2015). Sotsialno-pedahohichna robota z moloddu z osoblyvymy potrebamy v inkluzyvnomu osvitnomu prostori : monohrafiia. K. : Universytet «Ukraina». 436 s.

Надійшла (received) 15.04.2023

Відомості про авторів / About the Authors

Новосолова Світлана Юрївна (Svitlana Novosolova) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», керівник Інформаційно-ресурсного центру «Без бар'єрів», завідувач сектора Науково-технічної бібліотеки, Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-00031341-6323>;

Лябах Наталія Василівна (Natalia Lyabakh) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», завідувач сектора комплектування Науково-технічної бібліотеки, Харків, Україна ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5063-2557>;

Вовк Надія Петрівна (Nadiia Vovk) – керівник Центру психологічної допомоги «Світло Надії», логопед-дефектолог, практичний психолог Харківської спеціалізованої школи 114, Харків, Україна;

Кононенко Олена Михайлівна (Olena Kononenko) – директор Комунальної установи «Богодухівський інклюзивно-ресурсний центр» Богодухівської міської ради Харківської області, психолог-волонтер, Богодухів, Україна.